

## Bevezető gondolatok

75 esztendeje történt, hogy a magyar állam képviselői 1947. február 10-én aláírták a győztes hatalmak – nagyok és kisebbek – küldötteivel Párizsban a második világháborút Magyarország számára lezáró békeszerződést. Ez gyakorlatilag megismételte az 1920. június 4-én a versailles-i Nagy-Trianon-palotában aláírt egyezményt. Az utóbbit mi magyarok legtöbbször csak békediktátumnak nevezzük, miközben a Párizsban aláírt békeszerződéssel kapcsolatban ezt a megnevezést csak a legritkább esetben használjuk.

Feltehetjük a kérdést: vajon miért is nem? A válasz lehetne kellően rövid, legalábbis véleményem szerint: Párizsban nemcsak meghallgatták a magyar békedelegációt, de tagjainak lehetőségük nyílt érvelni, próbálkozni és reménykedni. De volt-e valós alapja a reménykedésnek? A történetek ismeretében azt mondhatjuk, hogy igazából nem.

A világháborúból tervezett magyar kiválási/kilépési kísérlet 1944. október 15–16-án látványos kudarcot vallott. A németek támogatásával a hatalmat megszerző Nyilas-keresztes Párt – Hungarista Mozgalom koalíciós partnereivel együtt a végsőig való kitartást hirdette meg, és meg is tett mindent azért, miközben a háborúból való kilépést/kiválást támogató magyar politikusok és katonák többsége partvonalon kívülre – pontosabban internáló és/vagy koncentrációs táborokba – került.

A szomszédos országok – amelyek létüket, illetve területük jelentős megnövekedését az első világháborút lezáró Párizs környéki békéknek köszönhatték – megelőzték Magyarországot a Németország oldaláról való leválásban: közülük Csehszlovákia és Jugoszlávia már 1939-től, illetve 1941-től a későbbi győztesek „szövetségesének” számított, Románia pedig gyorsabban lépett.

Románia 1944 augusztusában ügyesen „oldalt váltott”, Szlovákiáról elhittették a győztesekkel, hogy mint az egykori Csehszlovákia része a Hitler-ellenes koalíció bizalmára érdemes, míg a volt Jugoszláv Királyság romjain létrejött államokkal szemben az „igazi Jugoszláviát” a Joszip Broz Tito vezette partizánmozgalom és népi kormány képviseli.

Magyarország magára maradt. Támogatói, pártfogói nem akadtak a győztesek körében. Szakértői szinten fel-felmerült ugyan egy Magyarország számára a korábbinál kedvezőbb területi rendezés, de azt döntéshozói szinten gyakorlatilag azonnal elvetették. A magyar remények Romániával szemben járhattak volna valamilyen szinten eredménnyel, amelyre az alapot a Szovjetunió és a szövetségesek által Romániával kötött fegyverszüneti egyezmény azon kitétele ad(hat)ta meg, miszerint Erdély vagy annak nagyobb része Romániát illeti meg. Ez egyébként azt is magában foglalta, hogy Románia kérdésében is a Szovjetuniónak lesz/van/volt döntő szava.

Sztálin nem kívánt engedményeket adni. Tökéletesen azonosult Vjacseszlav Molotovnak, a Szovjetunió külügyi népbiztosának 1943. június 7-én a moszkvai brit nagykövethoz, Sir A. C. Kerrhez írt levelében megfogalmazottakkal: „A szovjet kormány úgy véli, hogy azért a fegyveres segítségért, amelyet Magyarország Németországnak nyújtott, valamint azokért a gyilkosságokért és erőszakos cselekményekért, fosztogatásokért és gyalázatoságokért, amelyeket a megszállt területeken követtek el, a felelősséget nemcsak a magyar kormánynak kell viselnie, hanem nagyobb vagy kisebb mértékben a magyar népnek is.”

A fenti mondatok ismeretében nem meglepő, hogy a végső remény – mintegy 4000 négyzetkilométernyi terület Magyarországnak ítéltése – is elszállt Párizsban. Az amerikai béketervek – amelyek bizonyos mértékben igyekeztek volna az első világháborút lezáró területi rendezések igazságtalan voltán javítani – érdemben szóba sem kerültek. A magyar békeszerződés a szovjet érdekek és elvárások alapján fogalmaztatott meg.

A magyar állam képviselői tudomásul vették a feltételeket, és aláírták a békeszerződést, amely számos téren kedvezőtlenebb volt Magyarországra nézve, mint amelyet a versailles-i Nagy-Trianon-palotában 1920. június 4-én írtak alá.

A magyar békeszerződés 1947. szeptember 15-én lépett életbe, amikor a három szövetséges nagyhatalom, a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormánya Moszkvában a ratifikációs okmányokat letétbe helyezte. A Magyar Országgyűlés „a Párizsban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződést” mint az 1947. évi XVIII. törvénycikket emelte törvényerőre. Ezzel a jogi aktszal Magyarország második világháborús története lezárult, és azt követően helyzete, sorsa évtizedekre megpecsételődött.

Magam úgy vélem, hogy a döntés nem Párizsban született meg. Ott csak véglegesültek a nagyhatalmi elképzelések.

Magyarország és Európa keleti felének, középső területeinek a sorsa már korábban eldőlt. Teherán – Jalta – Potsdam. A három – de ténylegesen csak két – nagyhatalom megállapodott abban, hogy milyen is lesz a világ térképe a háború győzelmes befejezése után.

Ki-ki a maga érdeke szerint próbálta meggyőzni szövetségését, de a legerősebb fél – ebben az európai térségben – Sztálin volt. Roosevel és Churchill érdemben csak statisztáltak. Utóbbi még próbált egyezkedni Sztálinnal 1944 őszén Moszkvában, de a sokat emlegetett szalvétadarab (?) vagy papírfecni (?) valóban fecni maradt. A rajta szereplő százalékok eltűntek a béketárgyalások heteiben, hónapjaiban. Kelet- és Közép-Európa országainak sorsa megpecsételődött. Voltak olyan államok, amelyek kaptak bizonyos kárpótlást az elvesztett területeikért – példának okáért Lengyelország –, voltak, amelyek területileg egy kicsit gyarapodtak – Jugoszlávia –, míg mások – Románia, Csehszlovákia, Magyarország – területeket veszítettek, de volt olyan állam is – Bulgária –, amelynek a korábbi területi nyereségéről nem kellett lemondania.

Németország mellett a „vesztesek vesztese” Magyarország lett. Párizsban kőkemény diktátumot kapott, amelyről kevesebbet szölk és írtak, mint Trianonról, és amely oly „természetessé” vált az idők folyamán. Ezzel kapcsolatban senki nem fogalmazta meg, hogy nem kell mindig beszélni róla, de gondolni kell reá. Ezt az elmaradt gondolatot is pótolhatja most ez a kötet, amely tanulmányok segítségével mutatja be a Párizsig vezető utat, és ad képet arról, hogy miként is látták az akkori viszonyokat a szomszéd országokban, miként lett szovjetté az európai béke, és miként nem foglalkozott senki azzal, hogy az adott területek ide-odacsatolásakor mit is gondolnak az ott élők, mit is szeretnének ők. A döntések – mint a történelem során szinte mindig – a győztesek kezében voltak. A győztesek pedig általában csak egy szempontot tartanak fontosnak – a sajátjukét –, szinte soha nem vesznek példát a múltból, és nem gondolnak arra, hogy a veszteseknek is lehet igazsága és minden béke addig állt fenn és meg a történelem folyamán, ameddig az azt aláíró felek között az erőviszonyok nem változtak. Megváltozásaik pedig többnyire háborúkat eredményeztek, amelyeket újabb békekötések követtek, legtöbbször sajnos a tanulságok levonása nélkül.

A második világháború utáni békeszerződések napjainkban is hatályosak. Számos aláíró fél helyzetében ugyan jelentős változás állt be. Határok módosultak, országok estek szét és újak jöttek létre, nagyhatalommá vált az egykori Németország, amellyel a mai napig senki nem írt alá békeszerződést. Egy viszont változatlan maradt: a Magyarországgal aláírt békeszerződés, legalábbis területi kérdéseket tekintve, mert a szerződés számos pontját már az 1950-es években „áthágta” a Rákosi Mátyás nevével fémjelzett kommunista Magyarország, igaz, ezt senki nem vetette a szemére. A legfontosabb tény ugyanakkor nem változott. Magyarország megszállt ország maradt, amely állapot alapvetően 1991-ig állt fenn, amikor is a Magyarországon állomásozó szovjet katonai alakulatok elhagyták hazánkat, és a Párizsban megálmódott független, demokratikus Magyarország valóban létrejöhetett. Igaz, a létrejöttére közel négy és fél évtizedet kellett várni.

A most megfogalmazott gondolatok is olvashatók ebben a kötetben, amely a *Második Trianon?* címet viseli, miközben az egész párizsi békerendszerre vonatkozóan a *Befejezetlen béke* alcímet is viselhetné.

A mű a békeszerződés aláírásának és törvénybe iktatásának 75. évfordulójára jelenik meg, *Az elfelejtett béke – Tanulmányok a párizsi magyar békeszerződés életbelépésének 70. évfordulójára* című kötet átdolgozásaként. S miért kell ismét közreadni, az olvasóközönség elé lépni vele? Mert a címben foglalt békét sem szabad elfelejteni, a kötetben olvasható tanulmányok pedig ma is helytállóak. A szerzők – a téma és a korszak legjobb hazai kutatói – alapos tanulmányokban mutatják be a békeszerződéshez vezető utat, a magyar elképzeléseket és a győztesek elgondolásait. Külön teret szentelnek a szomszédos államokban élő magyarokat érintő döntéseknek, továbbá azon személyeknek és intézményeknek, akik és amelyek már a háború éveitől igyekeztek felkészülni az 1943-tól már egyre inkább látható vereség következményeire.

A kötet szerkesztője és egyik tanulmányának szerzője, Fülöp Mihály jól érzékelteti már írása címében is – *Európai béke – vagy pax sovietica?* –, hogy mit is jelentett a párizsi béke Magyarország és a közép-, illetve kelet-európai államok többsége számára. A cím kísértetiesen hasonlít Ullein-Reviczky Antal 1947-ben, Svájcban franciául megjelent könyvének címére: *Guerre allemande, paix russe*, azaz *Német háború, orosz béke*. Magyarország részese volt a német háborúnak és áldozata az orosz (szovjet) békének, amely 75 esztendővel ezelőtt kötött meg, és emelkedett jogerőre 1947 őszén. Amely napjainkig meghatározza Magyarország helyzetét és lehetőségeit, miközben a múltba tekintéseink során megfélekedünk róla. Trianon velünk él – szoktuk mondani. Párizs úgyszintén, csak nem gondolunk rá. Tegyük meg most azt is! Nem kell beszélünk róla mindig, de gondoljunk rá is! Múltunk megkerülhetetlen része és köszönet Fülöp Mihálynak, Baráth Magdolnának, Cseh Gergő Bendegúznak, Gyarmati Györgynek, Ivánfi Miklósnak, Kiss Dávidnak, Szarka Lászlónak, Popély Árpádnak, Zseliczky Bélának, Vukman Péternek, Lönhárt Tamásnak és Pákozdi Csabának, hogy a feledés homályából elővették ezt a történetet, és reményeim szerint „becsempészik” azt a magyar közgondolkodásba, mert elfelejteni ezt sem szabad!

Szakály Sándor